

vita marina

zeebiologische dokumentatie

VITA MARINA

39e jrg.nr.1/2 jan.-apr.1989

INHOUD MEDEDELINGENBLAD:

Bij de inhoud	1-2
Colofoon	2
Jaarbijdrage	2
In memoriam G.W. Noordhoek	3
Veldwerkverslag	3-4
Bescherm de schildpadden	4
Schelpenhumor	4
Walrusonderzoek	5-6
Opgravingen	6
Zelfvernietiging?	6
Laagwater in de weekends	6-7
Tentoonstellingen	8
Rode Zee-reis 1989	8
Vita marina supplement 1	1-12
Het ornithologisch verslag van de Rode Zee-excursie (Egypte) door Adriaan J. en Sytske M. Dijkse	

ISSN 0165 - 8980

INHOUD LOSBLADIGE DOKUMENTATIE:

9 - buikpotigen	
• J. Goud en G. Kronenberg: Xenophoridae (vervolg)	481-494
20 - veldwerk	
• Ron Voskuil: Enige leuke vondsten uit Bretagne (vervanging)	151-152
• Jan Buijse: Verzamelmreis naar de Rode Zee in 1988	201-218
28 - literatuur	
• boekbesprekingen	143-144

BIJ DE INHOUD

VELDWERK

Tussen de laatste bladzijde die van deze rubriek in uw bezit is en de eerste bladzijde van het artikel over de Rode Zee reis ontbreekt een aantal pagina's. Dat is geen fout! Het stuk over de gastropoden van Antibes is namelijk nog niet voltooid. De aanvullingen daarop ontvangtu later dit jaar. Op deze wijze behoeft

VITA MARINA

VITA MARINA is een tweemaandelijks uitgave van de Stichting Biologia Maritima en bestaat uit een mededelingenblad en een losbladige dokumentatie

REDAKTIE:

Jan Buÿse, Willem Faber, Jeroen Goud, Theo Strengers (foto) en Joke Weisscher.

REDAKTIE- EN ADMINISTRATIEADRES:

Postbus 64628, 2506 CA 's-Gravenhage.

Postgironummer 606100

Telefoon 070 - 502528.

STICHTINGSBESTUUR:

Jeroen Goud (voorzitter), Willem Faber (secretaris-penningmeester), Theo Strengers.

ABONNEMENTSPRIJS:

f 37,50 per jaar voor Nederland, België en de Nederlandse Antillen; f 45,- per jaar voor de overige landen.

Betaling per postgiro of per internationale postwissel.

ADRESSEN:

Jan Buÿse, Beukenstraat 69, 4462 TR Goes, telefoon 01100 - 13097;
Willem Faber, van Alkemadelaan 938, 2597 BG Den Haag, tel. 070 - 551245;
Jeroen Goud, Voorplecht 104, 1186 WS Amstelveen, telefoon 020 - 437247;
Theo Strengers, Doldersestraat 68, 2574 TD Den Haag, tel. 070 - 609263;
Joke Weisscher, Strawinszkilaan 14, 2253 CH Voorschoten, tel. 01717-8383.

de rubriek veldwerk niet langer te worden geblokkeerd dan strikt noodzakelijk.

*

In het vorige mededelingenblad hebben wij u aangekondigd een bespreking van de recente Cardiidae. Achteraf hebben wij er de voorkeur aan gegeven om de artikelen over de Xenophoridae en de reis naar de Rode Zee niet te onderbreken. Dit betekent, dat u voor het op naam brengen van uw ongedetermineerde hartschelpen nog even geduld moet hebben.

*

Onderaan bladzijde buikpotigen 479 - 480 staat in plaats van buikpotigen literatuur. Dat is een fout die helaas over het hoofd is gezien. Hartelijk dank aan de oplettende lezers, die ons op deze fout opmerkzaam hebben gemaakt.

☆

JAARBIJDRAGE

Mogen wij u nog even lastig vallen met de vraag, of u de jaarbijdrage al hebt voldaan? Mocht dit om welke reden nog niet het geval zijn, wilt u dan zo vriendelijk zijn dit alsnog zo spoedig mogelijk te doen. U bespaart ons daarmee een hoop administratieve rompslomp. De daardoor vrij komende tijd besteden wij liever aan de Vita marina.

IN MEMORIAM G.W.NOORDHOEK

Het was een totaal onverwacht telefoontje, dat ons confronteerde met het droeve bericht van het plotselinge overlijden van Gijsbert Willem Noordhoek op 27 januari 1989. Hij was op Tenerife met vakantie, waar hij vaker voor een rustig verblijf enige tijd doorbracht. Iemand uit zijn gezelschap heeft verteld, dat Noordhoek zich de dag tevoren niet goed voelde, maar dat hij geen dokter wilde raadplegen. Verontrustend was het toen blijkbaar niet. Het ziet ernaar uit, dat hij in zijn slaap door de dood is overvallen.

Het is voor ons moeilijk voor te stellen, dat Noordhoek er niet meer is. Wie ook maar iets met BM en ook met het Zeebiologisch Museum te maken heeft gehad, heeft stellig de altijd aanwezige Noordhoek ontmoet. Al 20 jaren geleden was hij erbij betrokken. De financiële administratie, de verzending van de Vita marina, het bijhouden van de abonnees en al die grotere en kleinere klusjes, die bij BM te pas komen; niets was hem te veel. Vroeger heeft hij ook zelf schelpen verzameld, maar dat deed hij allang niet meer. Toch heeft dit hem nimmer belet om zich te blijven inzetten. Integendeel, heel veel van zijn tijd die hij als gepensioneerde beschikbaar had, stak hij in het

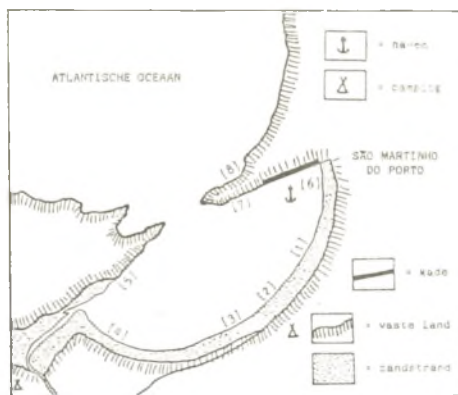
werk voor BM en het museum. Wat hij allemaal heeft gedaan, beseffen we nu pas in volle omvang, nu het werk zonder hem moet worden voortgezet.

Noordhoek - zo heette hij voor degenen die hem wat beter hebben leren kennen - was een bescheiden en rechtschapen mens. Hij had zijn eigen systeem en tempo van werken. Over zijn privé omstandigheden sprak hij weinig. Graag maakte hij reizen om, zoals hij altijd zei, zo veel mogelijk van de wereld te zien zolang zijn gezondheidstoestand hem dat toestond. Juist tijdens een van zijn vakanties is hij op 73-jarige leeftijd overleden. Zoals zo vaak en misschien ook wel zoals de overledene het zou hebben gewild, komt de erkenning achteraf. Maar die erkenning is daarom niet minder gemeend. BM is hem veel verschuldigd. Wij zullen Noordhoek niet gauw vergeten. Het bestuur.

☆

VELDWERKVERSLAG

Ook dit jaar hebben we weer een verslag ontvangen van Erik Veldhuis uit Haaksbergen. Dit maal betreft het een verslag van een reis naar Portugal en wel de Baai van Sao Martinho do Porto, een bijna cirkelvormige baai, die door middel van een smalle zeeëngte met de Atlantische Oceaan is verbonden. Tevens vermeldt

het verslag een duiktrip naar de eilandengroep Berlenga. Aan het verslag is een soortenlijst toegevoegd. Deze vermeldt 2 soorten keverslakken alsmede 44 soorten buikpotigen en 35 species die behoren tot de tweekleppigen. Het verslag wordt bewaard en kan wellicht dienen om hen, die voor dit gebied belangstelling hebben, enige informatie te verschaffen.

☆

BESCHERM DE SCHILDPADDEN

Uit Brazilië komen niet vaak optimistische geluiden over natuurbehoud. De uitgestrekte oerwoudgebieden die moeten wijken voor de behoeften van mens. En behalve de krokodillen waren ook de zeeschildpadden het object van stropers. Maar daarin komt wellicht verbetering. Het instituut voor Flora en Fauna (IBDF) heeft een 'eerste-hulp-post' voor schildpadden ingericht. Daar

heeft de 28-jarige oceanografe, Maria Angela, een basis voor het toezicht op de stranden van Praia Forte in Bahia. Het project Tamar Tartaruga, dat wordt gesteund door het Wereldnatuurfonds en een aantal oliemaatschappijen, voorziet in een dertien van dergelijke hulpposten langs de zeventuizend kilometer lange Braziliaanse kust. Men hoopt met dit project in de eerste maanden van 1989 zo'n 100.000 kleine schildpaddjes naar zee te kunnen laten gaan. En dat terwijl schildpadeieren door de lokale bevolking als een lekkernij worden beschouwd. Nu worden eieren wel geraapt, maar om ze weer te begraven in een beschermd stuk strand.

☆

SCHELPHUMOR

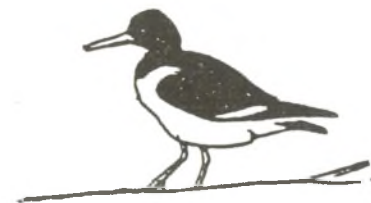
Ontsproten aan de fantasie van de heer Man in 't Veld is deze creatie, getiteld: *Cypraea moneta*.

(tekening Leo Man in 't Veld)

HET ORNITHOLOGISCH VERSLAG VAN
DE RODE ZEE-EXCURSIE (EGYPTE)
22-8 tot en met 3-9-1988

door Adriaan J. Dijkse en Sytske M. Dijkse
april 1989

VITA MARINA - supplement 1

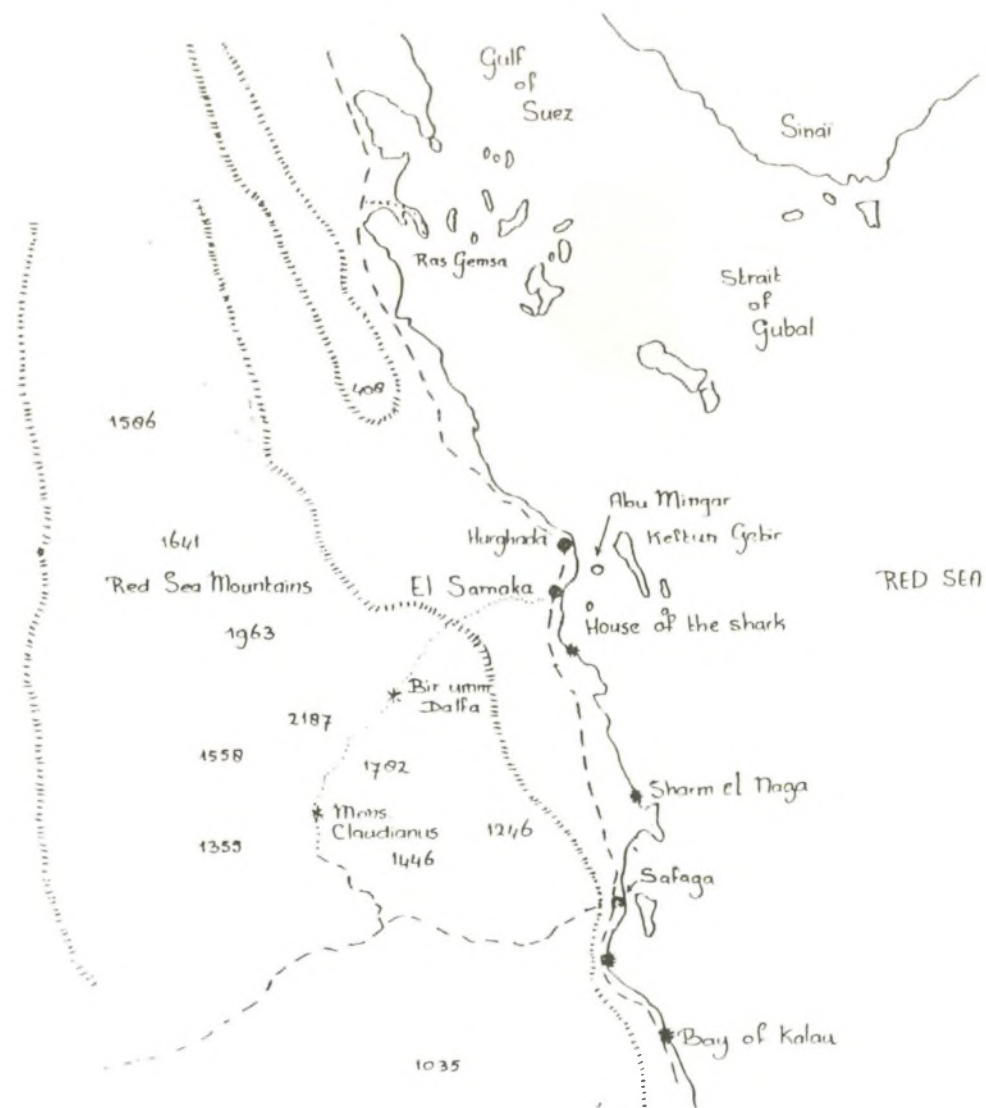

Fig.1 Overzichtkaart met geografische aanduidingen van Rode Zeegebergte, Hurghada, Rode Zee.

HET ORNITHOLOGISCH VERSLAG VAN DE RODE ZEE-EXCURSIE (EGYPTE)

Tijdens deze Egyptereis, georganiseerd door de Stichting Zeebiologisch Museum, is door de eerste samensteller van dit verslag vrijwel alleen naar vogels gekeken. Een belangrijk deel van de waarnemingen werd door ons beiden gedaan.

Slechts op enkele plaatsen is de lijst met waarnemingen aangevuld met gegevens van medereizigers (van gemakkelijk herkenbare soorten). Alle soorten, dus ook een aantal 'landsoorten' die in en rond Cairo en onderweg van Cairo naar Hurghada en terug werden gezien, worden genoemd. De bezochte gebieden zijn vrijwel dezelfde als die door de hele groep werden aangedaan voor het bestuderen en verzamelen van zeedieren. Als belangrijke uitzondering geldt woensdag 31 augustus toen we met een huurauto met chauffeur een route door de bergen volgden: El Samaka (Hurghada) - richting Qena - Mons Claudianus en via Bir Umm Dalfa terug naar El Samaka.

Voor of na de groepsexkursie werd meestal naar vogels gezocht langs de

kust bij El Samaka, zowel in noordelijke richting (tot voorbij het Sheraton hotel) als in zuidelijke richting (enkele kilometers). Het vogelen direct na zonsopkomst leverde doorgaans de meeste soorten op. Met het warmer worden verdwenen de zangvogels als 'sneeuw' voor de zon.

Vogelaars dienen er rekening mee te houden dat vrijwel de gehele kust militair gebied is en dat zeker de schiereilanden en kappen niet zijn te bezoeken zonder vooraf verkregen vergunningen. Om de paar kilometer bevinden zich militaire posten (dikwijls schamele hutten) waarvan de bemanning soms onaangenaam en onbegrijpend kan reageren bij het zien van verrekijkers en telelenzen. In de directe omgeving van Hurghada en El Samaka ondervonden we overigens geen moeilijkheden.

Opgemerkt moet tenslotte worden dat de naam El Samaka die voortdurend in het verslag opduikt, geen dorp of iets dergelijks aanduidt, maar de naam van ons hotel is, ca. 10 km zuidelijk van het dorp Hurghada.

ENKELE OPMERKINGEN OVER HET VOORKOMEN DER SOORTEN EN TREKBEWEGINGEN

Langs de kust werden nergens grote aantallen wadvogels gezien. Op plaatsen waar geen riffen tegen de kust lagen was de bodem vooral zandig. Slikvlaktes ontbraken - althans op de plaatsen die we bezochten - en dat is wellicht een verklaring voor

de lage aantallen. Mogelijk hielden zich op en rond enkele eilanden voor de kust wat meer wadvogels op. Wij bezochten slechts het eilandje Abu Mingar (met mangrove bos) en de vrijwel kale zuidpunt van het veel grotere Keftun Gebir.

4 | Op de tijdens onze bezoeken vrijwel geheel droog vallende rifdaken foerageerden nauwelijks vogels, ondanks de grote rijkdom aan gemakkelijk bereikbaar klein dierlijk leven. De enige soort die we hier wel geregeld zagen was de Westelijke rifreiger. Het was duidelijk, gezien de steeds wisselende soorten en aantallen rond El Samaka dat zowel zangvogels als steltlopers doortrokken. Ook van Ooievaars en roofvogels werd trek opgemerkt. Zie figuur 2 voor trekrichtingen van deze soorten.

Een punt om de trek goed waar te nemen is vermoedelijk de hoofdweg enkele km. zuidelijk van de afslag naar Ras Gamsa. Dit schiereiland zelf is alleen toegankelijk met een speciale vergunning. Waarschijnlijk steken nogal wat roofvogels vanaf de zuidpunt van de Sinai via de eilanden over naar Afrika. Ook MEININGER, BAHA EL DIN en MULLIÉ (1981) noemen deze route. De bergketen die dicht bij Ras Gamsa dicht langs de kust loopt, verschafft de vogels wellicht meer thermiek en stuurt ze via een smalle strook zuidwaarts. We moeten hierbij opmerken dat we slechts één morgen op die plaats verbleven en nadien alleen zuidelijk van Hurghada opereerden. Meer zuidelijk trekken roofvogels ook verder landinwaarts boven het gebergte zoals een waarneming van 31-08 illustreert (pijl 6).

Mogelijk komen ook zuidelijk van Ras Gamsa nog roofvogels aan land (pijl 3 en 5) hoewel het in het eerste geval slechts om één exemplaar (Steppenkiekendief) handelt en in het tweede geval de Wespddieven de bedrijvigheid van het havenstadje Safaga (tussen het gebergte en de zee ingeklemd)

oostelijk over zee en het voor de kust liggend eiland kunnen hebben omzeild.

Dat Ooievaars ook noordelijker de Golf van Suez kunnen oversteken bewijst de waarneming van ongeveer 200 dicht langs de weg rustende dieren, ongeveer 10 kilometer noordelijk van Garib (een plaatsje 93 km noordelijk van Ras Gamsa).

Opmerkelijk voor ons was dat een aantal uren over zee kijken, verspreid over verschillende dagen en dagdelen en op verschillende plaatsen, géén zeevogels opleverden. Ook niet zuidelijk van Safaga, waar geen eilanden voor de kust liggen.

Tenslotte het binnenland direct westelijk van El Samaka bestond uit zandwoestijn (langs de weg grotendeels stortplaatsen) en leverde geen vogels op.

SYSTEMATISCHE LIJST VAN WAARGENOMEN SOORTEN

1. Mangrove reiger - Butoroides striatus.

Op twee plaatsen langs de kust gezien, alleen jonge exemplaren: 28-8 2 exx bij Sharm El Naga en 30-8 1 ex in de baai van Kalau. Niet gevonden in de mangrove bossen op Abu Mingar (broedplaats?).

2. Koereiger - Bubulcus ibis

Heel talrijk in Cairo en de Nijlvallei. Op 22-8 's avonds sterke trek in Cairo langs de Nijl richting dierentuin, tenminste vanaf 19.30 tot 20.15 uur. Om 20.00 uur tenminste 300 exx in 5 min. In bovengenoemde tijdspanne passeerden naar schatting tenminste 3000 vogels.

Op 2-9 vele honderden in de Nijlvallei tussen El Burumbul en Cairo.

Op 23 en 24-8 respectievelijk 2 en 1 exx op vuilnishoop bij El Samaka.

3. Westelijke rifreiger - Egretta gularis

Van 24-8 tot en met 1-9 verspreid langs de kust tussen Ras Gamsa en de Baai van Kalau (zuidelijk van Safaga), meestal enkelingen of heel kleine groepjes in los verband. Op 30-8 ten-

minste 16 exx tussen de Baai van Kalau en Safaga.

Op 26-8 een wat groter aantal bijeen in een poel langs het mangrovebos op Abu Mingar: ongeveer 20 exx waarvan 5 witte fase en tenminste 10 donkere fase dieren alsmede enkele bonte jonge exx.

Langs de kust van het vaste land werden alleen witte dieren gezien met als uitzondering 1 donkere op 27-8 op de uiterste punt van Ras Gamsa

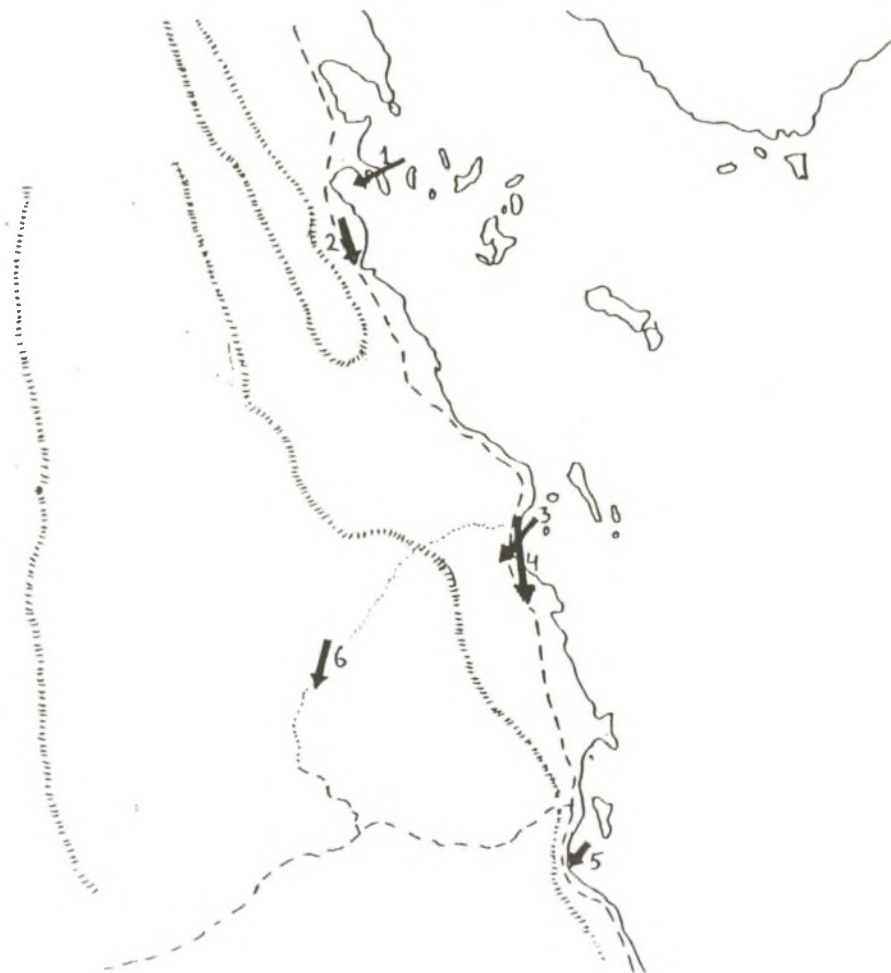

Fig.2 Waargenomen trekbewegingen van 'zeilende' vogels.

4. Blauwe reiger - Ardea cinerea

Alle waarnemingen: 25-8 groepjes van 5, 10 en 12 exx rustend op rif bij House of the Shark, 26-8 1 ex op Abu Mingar en 29-8 1 ex rustend langs kust zuidelijk van Safaga bij Purperreigers.

5. Purperreiger - Ardea purpurea

29-8 3 adulte en 4 jonge vogels rustend op rif langs de kust zuidelijk van Safaga.

6. Ooievaar - Ciconia ciconia

Op 24-8 1 ex rustend op in aanbouw zijnd hotel naast El Samaka. Daarna trekwaarnemingen op 27-8 's morgens enkele grote groepen zeilend naar zuid, tenminste 2.500 exx, ongeveer 10 km zuidelijk van Ras Gemsa boven de hoofdweg en tenminste 2000 exx nabij Ras Gemsa (Figuur 2, pijl 2), 30-8 een groep en 1-9 2 groepen (niet geteld, door anderen gezien) over El Samaka naar zuid (figuur 2, pijl 4). Op 1-9 tenminste 200 exx rustend langs de hoofdweg, ongeveer 10 km noordelijk van Garib.

7. Zwarte ibis - Plegadis falcinellus

Eén waarneming: 25-8 13 exx rustend op rif, House of the Shark.

8. Lepelaar - Platalea leucorodia

Twee waarnemingen: 26-8 4 exx op Abu Mingar en 27-8 5 exx bij Ras Gemsa.

9. Zomertaling - Anas querquedula

28-8 tenminste 80 exx vliegen laag over het water, kennelijk op weg naar het zuiden, de baai in bij Sharm el Naga. Door de uitstekende landpunt aan de zuidzijde van de baai, draaien de dieren bij naar west en dan naar

noord terug de baai weer uit. Enkele minuten daarna komt de hele groep opnieuw de baai in en draait weer helemaal om. Een deel van de dieren landt op het water, het andere deel verdwijnt in noordoostelijke richting over zee. Twee groepen eenden op 25 en 26-8 (respectievelijk ongeveer 30 en 50 exx) die bij El Samaka op grote afstand boven zee vlogen, behoren wellicht ook tot deze soort.

10. Wespendif - Pernis apivorus

29-8 2 exx van zee naar zuidwesten, zuidelijk van Safaga (figuur 2, pijl 5). Die middag zien niet-vogelaars groepsleden op dezelfde plaats een 20-tal roofvogels zuidwaarts vliegen. Ook Wespendifen?
27-8 vanuit rijdende bus 3 exx Pernis/Buteo? zeilend naar zuid nabij afslag naar Ras Gemsa (figuur 2, pijl 2). 31-8 tenminste 50-60 exx in één groep zeer ver en hoog zeilend naar zuid boven het Rode Zeegebergte: Pernis/Buteo? (figuur 2, pijl 6). Tijdens de waarneming stijgen de dieren zo snel dat ze spoedig uit kijkerbeeld van de 12 x kijker verdwijnen!

11. Zwarte wouw - Milvus migrans

Alleen in Cairo: 23-8 en 3-9 1 ex.

12. Slangenarend - Circaetus gallicus

Op 23-8 een kennelijk trekkend ex geruime tijd gezien boven de citadel.

13. Steppenkiekendief - Circus macrourus

24-8 1 mannetje hoog, schuin vanuit zee naar het zuiden, direkt zuidelijk van El Samaka (figuur 2, pijl 3).

--. kiekendif - Circus spec.

27-8 1 vrouwelijk ex langs de hoofdweg een 15-tal kilometers zuidelijk van de afslag naar Ras Gemsa.

14. Buizerd - Buteo buteo

27-8 's morgens tenminste 8 ex laag over Ras Gemsa naar het zuidwesten (pijl 1). Alle behoorden tot de ondersoort vulpinus, de Steppenbuizerd. Zie ook bij Wespendif.

15. Arendbuizerd - Buteo rufinus

27-8 1 ex laag over Ras Gemsa naar zuidwest (pijl 1). Opmerkelijk vroeg! Zie BIJLSMA (1983).

16. Visarend - Pandion haliaetus

25-8 1 ex rustend, strand 2 km zuid van de baai 'House of the Shark', 26-8 1 ex rustend op zuidpunt Keftun Gebir en 27-8 2 exx vissend bij uiteinde Ras Gemsa.

17. Iorenvalk - Falco tinnunculus

2-9 1 ex Nijlvallei bij El Burumbul en 2 ex tussen die plaats en Cairo.

18. Leigrijze valk - Falco concolor

27-8 2 exx bij uiterste punt van Ras Gemsa. Kennelijk een paartje. Een sterk roepende (bedelende) vogel volgde een vogel met prooi in de klauwen. Het stel kwam vanuit zee en verdween achter enige bergen.

19. Barbarijse slechtvalk -Falco pelegrinoides

22-8 1 ex 'spelend' met twee Bruinnek-raven rond de top van de pyramide van Chefren, Cairo.

--. valk - Falco spec.

22-8 1 ex zeilend boven de citadel van

Cairo en 1 ex heel even rustend op mast van Sheraton hotel, Cairo om daarna achter het gebouw te verdwijnen. 28-8 1 ex 'spelend' met Bruinnekraai boven wadi nabij Sharm el Naga.

20. Arabische woestijnpatrijs - Ammoperdix heyi

23-8 2 exx nabij St. Paulus klooster, 31-8 tenminste 4 en 1 ex respectievelijk zuidelijk en noordelijk van Mons Claudianus nabij bronnen.

21. Scholekster - Haematopus ostralegus

Qua aantallen de talrijkste steltloper. Alle waarnemingen: 24-8 1 ex kust bij El Samaka, 25-8 5 exx direkt zuidelijk van Hurghada, 26-8 4 exx op Abu Mingar 27-8 + 15 exx op uiterste punt van Ras Gemsa en 29-8 14 exx in zandige baai.

22. Renvogel - Cursorius cursor

Op 27-8 1 ex. op uiterste punt van Ras Gemsa, de enige waarneming.

23. Bontbekplevier - Charadrius hiaticula

30-8 1 ex langs kust noordelijk van Baai van Kalau en 1-9 3 exx langs kust bij El Samaka duiden wellicht op begin van trek eind augustus.

24. Strandplevier - Charadrius alexandrinus

24-8 en 29-8 respectievelijk 3 en 4 exx langs kust bij El Samaka.

25. Woestijnplevier - Charadrius leschenaultii

23-8 2 groepjes van 3 en 5 exx direkt noordelijk van El Samaka, 24-8 2 groepjes van ieder 4 exx (zie 23e) direkt zuidelijk van El Samaka, 25-8

1 ex in de baai 'House of the Shark'. Daarna geen enkele waarneming, toeval of einde doortrek?

26. Drieteenstrandloper - Caladris alba

24-8 3 exx (nog 1 ex in broedkleed) zuidelijk van El Samaka en 30-8 1 ex langs kust noordelijk van Baai van Kalau.

27. Kleine strandloper - Calidris minuta

Pas vanaf de 29e gezien: 29-8 1 ex zuidelijk van Safaga en 1 ex bij El Samaka en 1-9 een groepje van 15 exx nabij El Samaka.

28. Kemphaan - Philomachus pugnax

24, 29 en 30-8 steeds 1 ex bij El Samaka.

29. Regenwulp - Numenius phaeopus

24-8 2 maal 1 ex fouragerend nabij El Samaka. Daarna niet meer gezien of gehoord.

30. Wulp - Numenius arquata

Van 23-8 tot en met 1-9 geregeld enkele vogels fouragerend nabij El Samaka (23-8 tenminste 5 + 3 exx en 1-9 3 + 2 exx als hoogste aantallen). Bovendien 26-8 een 5-tal op Abu Mingar, 27-8 enkele bij Ras Gemsa en 29-8 2 exx zuidelijk van Safaga, op 30-8 tenslotte ook 2 exx in de Baai van Kalau.

Eveneens op 30-8 1 ex noordelijk van El Samaka dat duidelijk tot de onderdoort N.arquata orientalis behoorde.

31. Tureluur - Tringa totanus

26-8 2 exx op Abu Mingar en 27-8 1 ex bij Ras Gemsa zijn de enige waarne-

mingen.

32. Poelruiter - Tringa stagnatilis

Pas vanaf de 30e gezien: 30-8 groepje van 10 exx nabij El Samaka en 1-9 2 exx overvliegend naar noord, El Samaka.

33. Groenpootruiter - Tringa nebularia

Twee waarnemingen: 23-8 1 ex nabij El Samaka en 29-8 2 exx zuidelijk van Safaga.

34. Witgatje - Tringa ochropus

26-8 tenminste 28 exx bijeen langs een poel in het mangrovebos op Abu Mingar en op 30-8 1 ex bij El Samaka en 2 exx bij de Baai van Kalau.

35. Bosruiter - Tringa glareola

Slechts één waarneming: 1-9 1 ex langs kust bij El Samaka.

36. Terekrutter - Tringa terek

Alleen gezien op allereerste avond bij El Samaka: 23-8 5 exx.

37. Deverloper - Tringa hypoleucos

Slechts één waarneming: 1-9 1 ex langs kust noordelijk van El Samaka.

38. Hemprichs meeuw - Larus hemprichii

26-8 tenminste 10 exx (adulte en subadulte) rond onze bootjes die voor anker lagen bij Abu Mingar, fouragerend op onze lunchresten.

39. Witoogmeeuw - Larus leucoptthalmus

Overal algemeen langs de kust, maar vooral rond El Samaka en bij andere (hotel)complexen e.d. met afvalhopen in de omgeving. Rond El Samaka tenminste 400 exx. geregeld enkele exx

van ver uit zee naar kust komend of omgekeerd. Op 27-8 enige 10-tallen bij Ras Gemsa en op 28-8 slechts enkele bij Sharm el Naga. In de Baai van Kalau op 30-8 slechts enkele jonge exx. Op 26-8 geregeld boven zee rond Abu Mingar en Keftun Gebir.

40. Kokmeeuw - Larus ridibundus

24-8 1 ex op strand bij Hurghada is de enige waarneming. Op 26-8 werd op grote afstand op Abu Mingar een meeuw spec. gezien die of L.ridibundus of L.genei was.

41. Reuzenster - Sterna caspia

Langs de gehele kust van Ras Gemsa tot de baaien zuidelijk van Safaga geregeld enkele exx, zowel oude als jonge dieren. Grootste aantal bijeen was 4 exx (op 24-8 bij El Samaka en 28-8 in baai zuid van Safaga). Ook op Abu Mingar op 26-8 verspreid 4 exx. In totaal werden tenminste 30 exx gezien op 8 dagen.

42. Grote kuifster - Sterna bergii

Alleen gezien op Abu Mingar op 26-8, een 25-tal rustte op zandbank samen met een 50-tal Arabische sterns.

43. Arabische stern - Sterna repressa

Alle waarnemingen: 24-8 6 exx fouragerend nabij strand El Samaka, 26-8 tenminste 50 exx rustend op zandbank Abu Mingar en geregeld kleine groepjes (tot een 10-tal bijeen) foeragerend boven zee rond Abu Mingar en Keftun Gebir, op 29-8 en 1-9 respectievelijk 8 en tenminste 20 exx foeragerend voor de kust bij El Samaka.

44. Brilstern - Sterna anaethus

Op 26-8 vlogen 2 exx ons bootje voor bij in noordelijke richting nabij Abu Mingar.

45. Witvleugelstern - Chlidonias leucopterus

Eén waarneming: 30-8 1 ex vliegt Baai van Kalau binnen en daarna weer verder langs de kust naar zuid.

46. Woestijnzandhoen - Pterocles senegallus

Op 31-8 tenminste 30 exx bij een lekkende waterleiding nabij de afslag van de hoofdweg naar Mons Claudinus.

47. Palmduif - Streptopelia senegallus

Heel algemeen in Cairo en de nielvallei zuidelijk van de stad. Ook talrijk in stadjes en dorpjes langs de route Cairo-Suez-Hurghada. Op 25 en 27-8 enkele exx (max.3) in Hurghada.

48. Vale gierzwaluw - Apus pallidus

Alleen gezien op 22-8, enkele exx boven Cairo en bij de pyramides van Gizeh.

49. IJsvogel - Alcedo atthis

Twee waarnemingen van langs de kust op droogvallend rifdak in poeltjes vissende exx: 28-8 1 ex bij Sharm el Naga en 30-8 1 ex iets noordelijk van de baai van Kalau.

50. Hop - Upupa epops

Alle waarnemingen: 22-8 2 exx bij pyramides van Gizeh, 25-8 1 ex in duintjes bij 'House of the Shark' en 1 ex bij El Samaka, 30-8 1 ex langs de kust bij de Baai van Kalau (Geen enkele boom of struik in wijde omtrek, trek?)

en 31-8 1 ex El Samaka.

51. Witbandleeuwerik - Alaemon audipes

23-8 1 ex langs de weg tussen Cairo en Suez.

52. Woesteinleeuwerik - Ammomanes deserti

Niet langs de kust gezien. Op 31-8 tenminste 20 exx verspreid in het Rode Zeegebergte, vooral nabij bronnen. Op 2-9 een 10-tal exx vanuit de bus gezien langs de route van Ras Zafarane naar de Nijlvallei.

53. Oeverzwaluw - Riparia riparia

29-8 1 ex direkt zuidelijk van Safaga, vliegend richting noord.

54. Vale rotszwaluw - Ptyonoprogne fuligula

Alleen op 23-8 gezien bij het St. Paulusklooster: tenminste 8 exx voortdurend rond de gebouwen foeragerend.

55. Boerenzwaluw - Hirundo rustica

22-8 tenminste driemaal 1 ex in Cairo (ondersoort H.r.savigny), 30-8 1 ex langs kust van El Samaka (adult ex met witte onderzijde, geen savigny dus) en 2-9 talrijk in de Nijlvallei tussen El Burumbul en Cairo.

56. Gele kwikstaart - Montacilla flava

Alle waarnemingen: 24-8 tenminste een 5-tal exx bij El Samaka, 27 en 28-8 daar overvliegend gehoord, 29-8 2 mannetjes (M.f.feldegg) bij El Samaka, 30-8 2 exx bij El Samaka en 3 exx (waarvan het mannetje tot de ondersoort feldegg behoorde) noorde-

lijk van El Samaka, 1-9 4 en 2 exx bij El Samaka en tenslotte 2-9 enkele exx bij Ras Zafarane, waarvan een mannetje behoorde tot M.f.flava.

57. Grote gele kwikstaart - Montacilla cinerea

Op 30-8 4 exx in een pas gesproeide hoteltuin noordelijk van El Samaka.

58. Grauwe buulbuul - Pycnonotus barbatus

Alleen in Cairo: 22-8 2 exx en 2-9 1 ex gehoord.

59. Noordse nachtegaal - Luscinia luscinia

Vanaf 28-8 duidelijk trek: op die datum 3 exx (waarvan 1 even zingend) in de hoteltuin van El Samaka en 2 exx op het terrasje (tussen tafeltje met stoelen) bij Sharm el Naga en 1 ex in de omgeving aldaar rustend in de schaduw in een hol in een rotsachtige wadiwand. Op 30-8 tenminste 2 exx in de hoteltuin van El Samaka, weer even zingend tussen alarmroepjes door.

60. Rouwtapuit - Oenanthe lugens

23-8 tenminste 5 exx langs de weg tussen Cairo en Suez en 1 ex bij het St. Paulusklooster, 2-9 1 mannetje op 'wegrestaurant' bij Ras Zafarane. Waarschijnlijk werden ook enkele exx langs de weg van Ras Zafarane naar de Nijlvallei gezien vanuit de rijdende bus.

61. Woestijntapuit - Oenanthe deserti

26-8 1 ex op zuidpunt van Keftun Gebir, 27-8 1 ex bij Ras Gemsa en 31-8 1 ex direkt oostelijk van het Rode Zeegebergte tussen Bir Umm Dalfa en Hurghada.

--. Monnikstapuit - Oenanthe monacha
23-8 mogelijk 1 ex langs de weg Suez - Ras Zafarane, 31-8 mogelijk 1 ex langs de weg door het Rode Zeegebergte westelijk van Safaga. Beide waarnemingen werden gedaan uit rijdende auto's.

62. Rietzanger - Acrocephalus schoenobaenus

29-8 1 ex in heel klein bosje riet, nagenoeg op strand bij El Samaka.

--. Bosrietzanger/Kleine karekiet - Acrocephalus palustris/scirpaceus

Ook vanaf eind augustus enige trek: 29-8 1 ex in klein rietbosje El Samaka (zie vorige soort) en 30-8 tenminste 2 exx aldaar.

63. Vale spotvogel - Hippolais pallida

23-8 1 ex in dorpje direkt zuidelijk van Suez. Vanaf 27-8 ook trek in El Samaka: in de hoteltuin op 27-8 1 ex, op 28-8 tenminste 3 exx, op 29 en 30-8 tenminste 2 exx en op 1-9 3 exx. Op 1-9 ook 1 ex in de hal van het hotel en 1 ex nabij het Sheraton hotel.

64. Braamsluiper - Sylvia curruca

Twee waarnemingen: 25-8 1 ex in spaarzame vegetatie op duintjes langs de kust bij 'House of the Shark' en 29-8 1 ex hoteltuin El Samaka.

65. Grasmus - Sylvia communis

Alleen op 30-8 1 ex in de hoteltuin van El Samaka.

66. Fitis - Psylloscopus trochilus

Vanaf 28-8 trek langs de kust: 28 en 29-8 1 ex in de hoteltuin van El Samaka; 31-8 geregeld exx in spaar-

zame vegetatie in Rode Zeegebergte (ook tjiiftjaf?), in de enkele bomen bij twee verschillende bronnen.

67. Grauwe vliegenvanger - Muscivora striata

Twee waarnemingen: 26-8 1 ex in mangroves op Abu Mingar en 30-8 1 ex in hoteltuin El Samaka.

68. Grauwe klauwier - Lanius collurio

Alle waarnemingen (die op sterke trek duiden): 25-8 1 mannetje in de duintjes bij 'House of the Shark', 28-8 1 juveniel ex. in hoteltuin El Samaka, 29-8 1 mannetje langs de kust zuid van Safaga en 1 ex El Samaka, 30-8 1 mannetje en 1 juv/vrouwje langs de kust noordelijk van El Samaka en weer een mannetje zuidelijk van Safaga, 31-8 tenminste 5 exx langs de weg door het Rode Zeegebergte tot Mons Claudianus en 2 exx in schaarse bomen bij bron Bir Um Dalfa, 2-9 tenslotte 1 ex langs de weg tussen Ras Zafarane en El Burumbul.

69. Klaptekster - Lanius excubitor

Ook deze soort doortrekkend: 26-8 1 ex op vrijwel kale zuidpunt van Keftun Gebir, 30-8 1 ex langs kust (geheel boom- en struikloos) bij de Baai van Kalau, 31-8 tenminste 20 exx verspreid in spaarzame vegetatie langs weg door het Rode Zeegebergte tot Mons Claudianus en 1-9 'smorgens vroeg 2 exx op zonnenschermen op het strand van El Samaka.

70. Huiskraai - Corvus splendens

23-8 tenminste 1 ex goed gezien, maar waarschijnlijk meer, een 5-10-tal foeragerend tussen de huizen in een dorpje ongeveer 5 km zuidwestelijk

71. Bonte kraai - Corvus corone
Alleen gezien in of nabij Cairo: 22-8 1 ex in het centrum en 1 ex bij de pyramides van Gizeh, op 23-8 2 exx maar op 3-9 tenminste 30 exx in de buitenwijken, op weg naar het vliegveld.

72. Bruinnekraaf - Corvus ruficollis
22-8 2 exx bij de pyramides van Gizeh, 23-8 heel algemeen langs de weg Cairo - Suez en rond dorpjes tussen Suez en Hurghada; 23-8 tot en met 1-9 algemeen verspreid langs de kust tussen Ras Gemsa tot zuidelijk van Safaga, 's avonds vaak diverse paren of families over El Samaka in noordelijke richting vliegend (naar gemeenschappelijke slaappleats in heuvels zuidelijk van Hurghada?), tot ongeveer 15 exx; op 29-8 tenminste 20 exx direkt zuidelijk van Safaga rond militaire kampen/installaties. In het Rode Zeegebergte op 31-8 slechts 1 ex nabij Mons Claudianus.

73. Huismus - Passer domesticus
Talrijk in Cairo, 's avonds 1000-en exx in geboomten langs de Nijl. Op 23-8 talrijk in dorpjes nabij Suez, maar in Hurghada en Safaga niet gezien, d.w.z. niet genoteerd (niet op gelet?).

LITERATUUR

BIJLSMA, R.G., 1983. The Migration of Raptors near Suez, Egypt, autumn 1981. Sandgrouse no. 5.
HOLLOM, P.A.D., R.F. PORTER, S. CHRISTENSEN & I. WILLIS, 1988. Birds of the Middle East and North Africa. Calton.
MEININGER, P.L., S.M. BAHA EL DIN & W.C. MULLIÉ, 1981. Some notes on Bird Migration in the Area of the Gulf of Suez (Egypt), autumn 1980. Sandgrouse no. 3.

Adres van de samenstellers:
Rommelpot 7,
1797 RN DEN HOORN TX
02220-19231

WALRUSONDERZOEK

Hoe vaak lezen we de laatste tijd niet in de kranten over vangstquota en de bezwaren er tegen van de zijde van onze vissers. De grote moeilijkheid is om vast te stellen hoeveel er mag worden gevangen zonder dat er gevaar bestaat voor het voortbestaan van de soort. Nog ingewikkelder wordt het, indien men bovendien rekening wil houden met andere liefhebbers van voor de menselijke consumptie van belang zijnde zeedieren. Voor een dergelijk probleem zien de Canadezen zich gesteld: de verdeling van de 'voorraad' schelpdieren tussen de walrus en de mens.

Walrussen - Odobenus rosmarus (L., 1758) - leven in hoofdzaak van schelpdieren. Om deze fraaie dieren niet in hun voortbestaan te bedreigen moet de belangstelling van de mens voor deze schelpdieren worden aangepast. Maar daarvoor is eerst nodig om na te gaan hoeveel schelpdieren de walruspopulatie gebruikt. En dat nu is in de natuur niet zo eenvoudig. Daarom hebben de Canadezen naar een andere oplossing gezocht en gevonden in samenwerking met het Dolfinarium in Harderwijk. Daar beschikt men over vier walrussen, twee uit de Sowjetunie en twee uit Alaska. Bij deze dieren wordt

een verteringsonderzoek uitgevoerd. Hierover heeft de bioloog Ron Kastelein het een en ander verhaald in de Haagse Courant. Het onderzoek, waaraan ook de Canadese biologie-studente Kathy Fisher deelneemt, stelt zich ten doel na te gaan hoeveel energie een walrus uit een bepaalde voedselsoort haalt. Daartoe heeft men schelpdieren uit de Hudsonbaai naar Nederland overgebracht. Eenvoudig is dit onderzoek niet. Dat wordt al snel duidelijk, wanneer men weet, dat een onderdeel daarvan is het dagelijks wegen van deze tussen de 600 en 1400 kilo wegende dieren. Men wil namelijk weten of de dieren eventueel ook energie uit hun vet halen. Verder krijgen ze een dieet, waarbij aan het voedsel onverteerbare pillen worden toegevoegd teneinde precies te kunnen nagaan hoeveel 'poep' er wordt geproduceerd. Heeft men uiteindelijk vastgesteld hoeveel schelpdieren er nodig zijn voor het voeden van de walruspopulatie, dan

kan men, uitgaande van een schatting van de totale hoeveelheid schelpdieren in de Hudsonbaai, ook bepalen, hoeveel er door de mens mogen worden gevestigd.

De vraag, die ons na het lezen van dit verhaal nog bezig houdt, is: hoe wordt de energiebehoefte van de walrus vastgesteld? Want het zou wel eens kunnen zijn, dat de dieren in gevangenschap minder energie verbruiken dan in de vrije natuur. En wat te zeggen van de verschillen in temperatuur tussen een Nederlandse winter en een poolwinter?

OPGRAVINGEN

Vanaf 6 april 1988 zijn de opgravingen in de bouwput van het Victoriahotel voortgezet. Het doel van deze tweede campagne van opgravingen was de Sint-Jacobskapel. Vanuit deze kapel, gelegen dicht bij de Haarlemmerpoort, vertrokken de Amsterdamse pelgrims voor de bedevaartstocht naar Santiago de Compostela. Tijdens het onderzoek zijn de funderingen van de kapel geheel blootgelegd.

In een 15de eeuwse laag in de bouwput aan het Rokin is een Jacobsschelp opgegraven, die destijds gebruikt is geweest als pelgrimsteken. (Werk in uitvoering)

ZELFVERNIETIGING?

Een merkwaardig verschijnsel wordt door Peggie Wilkin in Keppel Bay Tidings (vol.27(2): 6) vermeld. Zo ongeveer om de vier of vijf jaar worden een vijftig of zestig exemplaren van *Cassis fimbriata* Quoy & Gaimard, 1833 op het strand

van Yorke Peninsula, Zuid-Australië aangetroffen. Worden de levende dieren teruggezet in zee, dan zijn zij weer terug bij het eerstvolgende hoog water. Dit gebeurt steeds in de maand maart, wanneer het weer in het algemeen kalm is. Uiteindelijk sterven de dieren. De oorzaak van het verschijnsel is niet bekend. Is er gebrek aan voedsel of zijn er andere problemen bij deze soort?

LAAGWATER IN DE WEEKENDS

Hierbij treft u de laagwaterstanden voor de maanden mei en juni 1989 aan. De tijden zijn ontleend aan de "Getijdentafels voor Nederland 1989", uit-

gegeven door de Staatsdrukkerij. Voor de berekening van de laagwatertijden van andere kustplaatsen kunt u gebruik maken van bijgaand overzicht (- = vroeger; + = later, in uren en minuten).

De tijden zijn aangepast aan de zomertijd.

Ten opzichte van HARLINGEN: Den Helder - 3.15, Holwerd - 0.04, Oude Schild - 2.41, Delfzijl + 1.20, Vlieland - 2.08, Eemshaven + 0.34, Terschelling - 1.46, Ameland - 0.50, Schiermonnikoog -

0.59, Lauwersoog - 0.14, Den Oever - 1.53.

Ten opzichte van HOEK VAN HOLLAND: Petten + 5.08, IJmuiden + 3.40, Scheveningen + 2.56.

Ten opzichte van VLISSINGEN: bij open stormvloedkering: Cadzand - 0.22, Terneuzen + 0.28, Westkapelle - 0.18, Hansweert + 0.52, Stavenisse + 1.10, Bath + 1.34, Roompotbuiten - 0.04, Antwerpen Prosperpolder + 1.47.

De tijden met een * geven de tijdstippen met de laagste laagwaterstanden aan.

mei 1989 HARLINGEN			mei 1989 HOEK VAN HOLLAND			mei 1989 VLISSINGEN		
6 za	6.22	18.39*	6 za	8.45*	-	6 za	9.35	21.53
7 zo	7.04	19.25*	7 zo	0.10	12.35	7 zo	10.18	22.38
13 za	10.48	-	13 za	3.10	16.20	13 za	3.00	15.25
14 zo	0.08	11.59	14 zo	4.25	18.37	14 zo	4.03	16.34
20 za	5.38	17.54	20 za	10.50	23.30	20 za	8.58	21.16
21 zo	6.08	18.29	21 zo	11.40	-	21 zo	9.29	21.50
27 za	9.50	22.33	27 za	1.05*	15.35	27 za	1.16	13.36
28 zo	10.42	23.39	28 zo	1.53*	16.37	28 zo	2.16	14.34

juni 1989 HARLINGEN			juni 1989 HOEK VAN HOLLAND			juni 1989 VLISSINGEN		
3 za	5.03	17.30	3 za	7.56	22.45	3 za	8.30	20.49
4 zo	5.53	18.19	4 zo	11.25	23.44	4 zo	9.16	21.40
10 za	9.49	22.39	10 za	1.14*	14.56	10 za	1.24	13.34
11 zo	10.28	23.18	11 zo	2.20	15.37	11 zo	2.20	14.40
17 za	4.09	16.39	17 za	8.57	22.34	17 za	7.56	20.15
18 zo	4.59	17.29	18 zo	10.40	23.21	18 zo	8.30	20.51
24 za	8.58	21.49	24 za	14.56	-	24 za	0.26	12.35
25 zo	9.49	22.39	25 zo	0.24*	15.35	25 zo	1.15	13.26

TENTOONSTELLINGEN

VAN EEN LEIEN DAKJE

Bundenbach in de Hunsrück is beroemd door de fossielen in Leisteen, die daar zijn gevonden. Leisteen is gevormd uit materiaal - hoofdzakelijk klei - dat in het Devoon zo'n 375 miljoen jaren geleden op de zeebodem is afgezet. In 1860 werden voor het eerst de fossielen in de leisteen van Bundenbach ontdekt. Die fossielen zijn daarom beroemd, omdat het niet alleen gaat om bijzonder goed bewaard gebleven gefossiliseerde resten van planten en dieren, maar ook om weke delen en organismen zonder skelet, die normaal niet bewaard blijven. Die oorspronkelijk gevonden leisteenfossielen zijn destijds aangekocht door het Teylers Museum in Haarlem. Pas later is het wetenschappelijk onderzoek van de Bundenbachfossielen op gang gekomen. De Teylers-collectie is bestudeerd door drs. W. Südkamp, die de fossielen heeft geprepareerd. Het resultaat daarvan is thans in het Teylersmuseum tentoongesteld. Fraaie resten van hoofdzakelijk zee-sterren en zeelilies. De tentoonstelling besteedt ook aandacht aan het ontstaan van leisteen en het wetenschappelijk onderzoek, waarbij vooral de röntgentechniek een belangrijke rol speelt.

De tentoonstelling is te be-

zichtigen tot en met 21 mei op dinsdagen t/m zaterdag van 10 - 17 uur en op zondagen van 13 - 17 uur. Het museum is gevestigd aan het Spaarne 16 te Haarlem. Er is ook een publicatie verkrijgbaar.

De Stichting Geologische Activiteiten (GEA) heeft het eerste nummer van 1989 van haar blad geheel gewijd aan de Bundenbachfossielen, niet alleen aan die welke het Teylers museum bezit, maar ook aan andere museale verzamelingen van leisteenfossielen. Het nummer behandelt allerlei facetten en geeft een lijst van musea, waar deze fossielen zijn te zien. Het geheel is voorzien van vele foto's. Indien u voor deze uitgave belangstelling hebt, kunt u zich wenden tot de redacteur van het blad GEA, mevrouw J. Stemvers-van Bommel, Slauerhoffstraat 8, 1383 RR Weesp, telef. 02940 - 13475.

SPONSEN

Van 12 april a.s af heeft het Zeebiologisch Museum te Scheveningen een mini-tentoonstelling over sponzen.

RODE ZEE-REIS 1989

Als u na het lezen van dit nummer in 1989 mee wilt naar de Rode Zee, belt u dan even met het Zeebiologisch Museum te Scheveningen, telefoon 070 - 502528.